

فلسفه علم کلام

www.ketab.ir
نوشته: هری اوسترین، ولفسن

ترجمه:

استاد احمد آرام

انتشارات شفیعی

۱۴۰۰

The Philosophy of the Kalam
By
Harry Austryn Wolfson
Harvard University Press, 1976

سرشناسه	ولفسن، هری اوسترین، ۱۸۸۷ - ۱۹۷۴ Wolfson, Harry Austryn
عنوان و نام پدیدآور	فلسفه علم کلام/نوشته هری اوسترین ولفسن؛ ترجمه احمد آرام.
مشخصات نشر	تهران: شفیعی، ۱۴۰۰.
مشخصات ظاهری	۹۰۰ ص.
شابک	978-622-98236-1-3
وضعیت فهرست نویسی	فیا
یادداشت	عنوان اصلی: The Philosophy of The Kalam
یادداشت	کتاب حاضر در سالهای مختلف توسط انتشارات الهدی تجدید چاپ شده است.
موضوع	کلام
موضوع	Islamic theology
موضوع	اسلام -- عقاید
موضوع	Islam -- Doctrines
شناسه افزوده	آرام، احمد، ۱۲۸۳ - ۱۳۷۷، مترجم
رده بندی کنگره	۲۰۲BP
رده بندی دیویی	۲۷۴
شماره کتابشناسی ملی	۶۶۹۶۳۱
اطلاعات رکورد کتابشناسی	فیا

فلسفه علم کلام

نوشته: هری اوسترین ولفسن

ترجمه: احمد آرام

نوبت چاپ: اول، ۱۴۰۰

چاپ و صحافی: نقشینه

شمارگان: ۵۰۰ نسخه

حق چاپ و نشر برای انتشارات شفیعی محفوظ است

انتشارات شفیعی: تهران، میدان انقلاب، خیابان منیری جاوید، ساختمان اردیبهشت،

شماره ۶۵، طبقه همکف، تلفن: ۶۶۴۹۴۶۵۴

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۷۸۴۳-۹۹-۷

فهرست مندرجات

فصل اول

- کلام ۱
- ۱- اصطلاح کلام ۱
- معنی کلام بدان گونه که از کاربرد آن در ترجمه عربی از یونانی فهمیده می‌شود ۱- معنی جدید آن حاکی از دستگاه خاصی از اندیشه در اسلام،
- ۲- کلام بنا بر نظر شهرستانی و ابن خلدون ۳
- سلف، ۳، فقه و کلام، ۴- چگونه کلام آغاز شده ۵- دو مسئله پیش از معتزلی کلام: (۲) تشبیه: (۱) نگرش مسلمانان سلف، ۹- (۲) نگرش دو گروه از «متدعان»، ۱۱- منشأ قُرْمُول و جسمی نه چون اجسام دیگر و مدرک تأییدی بر این توضیح، ۱۲- آزادی اراده، ۲۱- «روش فلاسفه» و «روش کلام»، ۲۲- نظر ابن خلدون درباره اعتزال غیرفلسفی مقدم بر اعتزال فلسفی، ۲۸- یکی شمردن کلام با مذهب اعتزال، ۳۱- محنة، ۳۴- سه گروه تسننی پس از محنة، ۳۵- طلوع کلام اشعری، ۳۹- تغییراتی که پس از آن در کلام اشعری پدید آمده: (الف) به وسیله باقلانی، ۴۳- به وسیله غزالی، ۴۴.
- ۳- کلام بنابر نظر ابن میمون ۴۷
- گزارش ابن میمون درباره کلام در مقابل گزارشهای شهرستانی و ابن خلدون، ۴۷- توضیح ابن میمون در این خصوص که چرا درباره کلام بحث می‌کند، ۵- خطوط عمده بحث او: فلسفه مسیحی همچون زمینه دو دستگاه فلسفی کلام رایج در زمان خودش ۵۲- منشأ فلسفه مسیحی، ۵۴- چگونه مسلمانان فلسفه مسیحی را شناختند، ۵۵- چگونه کلام از فلسفه مسیحی انحراف حاصل کرد، ۵۹- چگونه کلام روش استدلال به دست آمده از فلسفه مسیحی را در مسائل اسلامی محض مورد بهره برداری قرار داد، ۶۰- چگونه دستگاه اندیشه خود ابن میمون با دستگاه کلام تفاوت دارد، ۶۲.
- ۴- نفوذها ۶۳

تثلیث و تجسد، ۳۳۴- آثاری از تأثیر این طرز تصور جدید نسبت به تثلیث و تجسد در بعضی از فرقه‌های اسلام، ۳۳۷.

۳- نظر کندی فیلسوف و یحیی بن عدی درباره تثلیث ۳۴۳

مناظرات قدیمتر و جدیدتر میان مسیحیان و مسلمانان، ۳۴۳- سه برهان کندی بر ضد تثلیث؛ نخستین برهان، ۳۴۶- رد یحیی، ۳۴۷- برهان دوم کندی، ۳۴۸- رد یحیی، ۳۴۹- برهان سوم کندی، ۳۴۹- رد یحیی ۳۵۲- دشواریهای برخاسته از تمثیل‌های به کار رفته به توسط یحیی در رد برهان سوم کندی و نیز فقراتی دیگر، ۳۵۶- حل این دشواریها، ۳۵۸.

۴- گروهی انشاقی ناشناخته در میان نسطوریان ۳۶۲

چگونه شهرستانی نسطوریوس را معاصری از مأمون می‌داند و چگونه به نسطوریان فرمول تثلیثی نسبت می‌دهد و آن را شبیه فرمول احوال ابوهاشم می‌داند، ۳۶۲- اعتراضاتی به گزارش شهرستانی درباره نسطوریگری، ۳۶۶- حدسی در این خصوص که مقصود شهرستانی از نسطوریان گروهی انشاقی از ایشان است که در زمان خلافت مأمون در عراق پیدا شدند، ۳۶۷- بحث درباره این که شهرستانی، در عین راست بودن سخنش از نسبت دادن فرمول تثلیثی به نسطوریان، مقایسه این تثلیث به توسط وی با فرمول ابوهاشم درست نیست، ۳۶۷- معنی حقیقی فرمول تثلیث نسبت داده شده به نسطوریان به توسط ابوهاشم چیست، ۳۶۸- دلیلی بر این که گروه انشاقی نسطوریان در ایام خلافت مأمون پیدا شد، ۳۷۳.

۵- صفات اسلامی در مسیحیت قرون وسطایی ۳۷۵

چگونه در میان پدران کلیسا مسئله صفاتی به معنای وجود شناختی آن وجود نداشت، ۳۷۵- تلاشهای پراکنده بدون نتیجه در قرون وسطی برای وارد کردن مسئله وجود شناختی صفات در مسیحیت، ۳۷۶- چگونه لفظ «صفات» و مسئله اسلامی صفات به میانجیگری ترجمه لاتین کتاب دلالة الحائرين ابن میمون در اوایل قرن هفتم / سیزدهم برای مسیحیان شناخته شد، ۳۷۶- چگونه در زمان متأخری از قرن هفتم/ سیزدهم آلبرت کیپر و هم توماس آکوئیناس لفظ صفات را به کار بردند و سیمای وجود شناختی مسئله صفات را مورد بحث قرار دادند، ۳۷۸- صفات در آثار دکارت و اسپینوزا، ۳۸۰.

فصل پنجم

آفرینش جهان ۳۸۱

۱- آفرینش از عدم ۳۸۱

۱- زمینه تاریخی ۳۸۱

چگونه اعتقاد به آفرینش از عدم در فلسفه و در نزد آباء کلیسا به وجود آمد. ۳۸۱- چگونه جمله لاتین و یونانی «از هیچ» در مسیحیت پیدا شد. ۳۸۲- چگونه اعتقاد به آفرینش از عدم در یهودیت ظاهر شد، ۳۸۷- آفرینش در قرآن، ۳۸۳.

۲- اختلاف نظرهای کلامی درباره معدوم همچون اختلاف نظرهایی درباره

۳۸۵ Ex nihilo

نگرش‌های گوناگون نسبت به منشأ این اختلاف نظر، ۳۸۶- نظری در این خصوص که در زیر اختلاف این مسئله نهفته است که آیا آفرینش از عدم صورت گرفته است یا از ماده‌ای از پیش موجود، ۳۸۸- دلیلی بر این نظر، ۳۹۲- تصور ماده از پیش موجود به صورتی که از ذرات ترکیب نشده باشد، ۳۹۳- تغییر شکل جمله من المعدوم به جمله من لا شی به عنوان ترجمه عربی ex nihilo ۳۹۳- توضیح منطقی سعدیا برای کاربرد لا من شی به من لا شی، ۳۹۸- عبارت بعد العدم، ۴۹۹.

۲- براهین آفرینش ۴۰۰
بیان مقدماتی، ۴۰۰

۱- برهان از طریق نهایتها و بازسازی صورت آغازین آن در یوحنا

نحوی ۴۰۱
تحلیل بازگویی سعدیا از این برهان، ۴۰۲- دو پرسش درباره بازسازی این برهان به توسط سعدیا، ۴۰۲- پاسخ به اولین پرسش ۴۰۳- پاسخ به دومین پرسش، ۴۰۴- بازسازی صورت نخستین برهان یوحنا نحوی، ۴۰۹- صورت قیاسی بازگویی برهان به توسط سعدیا، ۴۱۰.

۲- برهان از طریق شباهت چیزها در جهان ۴۱۰
مبنای افلاطونی این برهان، ۴۱۰- بدان گونه که به توسط این کسان معرفی شده: باهلی به نقل شهرستانی، ۴۱۱- ابن میمون که آن را به «یکی از متکلمان» نسبت داده ۴۱۱، این رشد که آن را به متکلمان مسلمان نسبت داده، ۴۱۲- اسحاق اسرائیلی، ۴۱۳.

۳- برهان از طریق اجماع و افتراق ذرات ۴۱۴
بدان گونه که به توسط این کسان معرفی شده: اشعری به نقل شهرستانی، ۴۱۴- متکلمان ابن میمون، ۴۱۵- سعدیا، ۴۱۶- بحیه، ۴۱۸- اثبات آن که این برهان مبتنی بر برهانی سه گانه از ابوفره است، ۴۱۹.

۴- برهان از طریق حادث بودن همه عرضهای اجزاء ترکیب کننده

جهان ۴۲۱
بدان صورت که به توسط کسان آینده عرضه شده: باقلانی ۴۲۱- این سوار آن را به متکلمان نسبت می‌دهد، ۴۲۲- چگونه دو تا از سه خرده گیری این سوار بر این برهان مبتنی است (الف) بر ردی از ارسطو بر اعتراض آزمایشی اقامه شده به وسیله خود او بر ازلی بودن عالم و (ب) نگرش

- ۱- معتقدان به تقدیر ۶۴۸
- چگونه نخستین کوشش برای صورتبندی آموزه‌ای دربارهٔ عمل آدمی مبتنی بر آیاتی حاکی از فضا و قدر شد، ۴۶۹- چرا آیات حاکی از تقدیر بر آیات حاکی از آزادی اراده ترجیح داده می‌شد، ۶۵۴- چگونه نخستین تقدیریگری که به صورت جبریگری تصور می‌شد به وسیلهٔ تقدیریگران متأخر طرد شد، ۶۵۸- تقدیریگران چگونه به براهین ضد تقدیریگری پاسخ می‌دادند، ۶۵۹.
- ۲- معتقدان به آزادی اراده ۶۶۰
- چگونه معتقدان به آزادی اراده، به استثنای بعضی از ایشان، با تقدیریگری در انکار علیت در همه چیز جز در افعال آدمی اتفاق کلمه داشتند و چرا چنین می‌کردند، ۶۶۰- دو برهان در تأیید آزادی اراده و زمینه‌های تاریخی آنها، ۶۶۳- چگونه اصطلاح قدریه به معتقدان به آزادی اراده تعلق گرفت، ۶۶۷- چگونه معتزله لفظ «مُحَلَّت» یا «خالق» را در مورد انسان به کار می‌بردند، ۶۶۸- اختلاف میان معتقدان به آزادی اراده از لحاظ اعتقاد مشترک ایشان به آزادی عمل در انسان، ۶۷۰.
- ۳- خاطران در کلام نزد غزالی همچون انگیزه‌های قدرت درونی آدمی ۶۷۲
- در قرآن فقط به دو قدرت آفریده انگیزنده، در حدیث، یکی برای کارهای نیک و دیگری برای کارهای بد، بی‌آنکه معلوم شود کدام یک از آنها در بیرون انسان است و کدام یک در درون انسان، ۶۷۵- دو قدرت انگیزنده درونی انسان بنابر نظر نظام که با هم به صورت خاطران (دو خاطر) برای طاعت و معصیت نامیده شده‌اند، ۶۷۷- جنبه احتمالی دو خاطر نظام، ۶۸۱- دو خاطر نظام، در میان معتزله، ۶۸۳- دو خاطران در میان اهل تسنن، محاسب ۶۸۷- غزالی، ۶۹۰.
- ۴- آثار تولد یافته (المتولدات) ۶۹۵
- طبقه‌بندی معتزله از افعال آدمی، ۶۹۵- هشت نگرش معتزلی دربارهٔ آثار تولد یافته که به نام این کسان گزارش شده: بشرین المعتمر، ۶۹۷- ابوالهذیل، ۶۹۸. پ نظام و معتمر، ۶۹۸- صالح قبه، ۷۰۰- ثمامه و جاحظ، ۷۰۰- ضرار، ۶۹۸- این هشت نگرش در گروه عمده قرار می‌گیرد که اختلاف آنها در این است که آیا آثار تولد یافته افعال آزاد انسان است یا نه، ۷۰۵- چگونه آن معتزلیان که آثار تولد یافته را افعال آزاد انسان تصور نمی‌کردند، مسئولیت داشتن و مستوجب عقاب بودن انسان را در مقابل آنها توجیه کردند، ۷۰۵.
- ۵- تناقضهای آزادی اراده ۷۰۶
- بحث مقدماتی، ۷۰۶
- ۱- آزادی اراده و آیات تقدیری در قرآن ۷۰۷
- ۲- آزادی اراده و اجل ۷۰۸
- ۳- آزادی اراده و روزی از پیش معین شده ۷۱۲

- ۴- آزادی اراده و علم قبلی خدا ۷۱۲
 علم قبلی خدا بنابر آنچه در قرآن آمده، ۷۱۲- دو نگرش اعتزالی: (۱) انکار علم قبلی خدا، ۷۱۳-
 (۲) علم قبلی خدا علت نیست، ۷۱۴.
- ۵- آزادی اراده و قدرت خدا: نظریه کسب ۷۱۶
 الف- کسب پیش از اشعری ۷۱۶
 (۱) سه نظریه کسب- نگرش معتزله درباره ارتباط قدرت خدا، آزادی اراده بنده، ۷۱۶- نظریه
 کسب شحام، ۷۱۷- نظریه کسب ضرار، ۷۱۹- نظریه کسب نجار، ۷۲۱- خصوصیت کلی این سه
 نظریه، ۶۲۴- نظر هشام بن حکم و ابن کلاب درباره کسب، ۷۲۵-
 (۲) گسترش کسب در میان گروهها و افراد معتقد به آزادی اراده- گروهها، ۷۲۷- افراد ناشی
 ۷۲۹- جانی، ۷۳۳.
 (۳) کسب در نظر اهل اثبات- چگونه آنان به عنوان تقدیربگران از ضرار یا نجار پیروی کردند،
- ب- کسب در آثار اشعری و باقلانی و جوینی ۷۳۵
 چگونه نگرش‌های اشعری درباره کسب با نگرش‌های نجار هماهنگ است، ۷۳۸- چرا و چگونه
 باقلانی در نگرش اشعری تجدیدنظر کرد ۷۴۶- جوینی چگونه تجدیدنظر اشعری را طرد و راه
 حلی برای دشواری موجود در اشعری به دست داد، ۷۴۸- تحلیلی از گزارش مربوط به یک طرز
 تصور تازه و معتدل تقدیربگری به توسط جوینی، ۷۴۹.
- ج- کسبگری در غزالی ۷۵۴
 سه بحث وی درباره کسب: نخستین بحث وی که با پذیرفتن طرز تصور اشعری نسبت به کسب
 پایان می‌پذیرد، ۷۵۴- دومین بحث وی که این بیان پایان می‌پذیرد که کسب «تنها از یک لحاظ
 می‌تواند درست باشد، ۷۵۸- بحث سوم وی که با یکی شمردن «آنچه اهل حق» به نام «کسب»
 می‌خوانند با طرز تصور وی از انسان به عنوان «محل» چیزی آفریده شده به وسیله خدا در او پایان
 می‌پذیرد، و آن را راه حل تضاد میان قدرت خدا و آزادی اراده و بنده می‌دانست، ۷۶۱.
- د- کسب در ماتریدی ۷۶۷
 تحلیل سه فقره گزارش شده به صورت نقلها، در ترجمه اثری از ماتریدی، ۷۶۷- چگونه نسبت
 دادن نظریه کسبی به نجم نسفی ماتریدی به توسط تفتازانی این پرسش را پیش آورد که آیا
 کسب نسبت داده شده از گونه ضراری است یا از گونه نجاری، ۷۷۰- چگونه پاسخ این پرسش با
 اثبات این که توصیف کسب تفتازانی کار حافظ نسفی است که در آن به ماتریدیان نسبت داده
 شده به دست می‌آید، ۷۷۲- نگرش ماتریدیان درباره کسب، بدان گونه که در کتاب حافظ نسفی
 آمده، در اثر ابوغذبه مشاهده می‌شود، ۷۷۴.

فصل نهم

۷۷۷	آنچه در علم کلام تازه است
۷۷۷	۱- صفات
۷۸۱	۲- قرآن
۷۸۳	۳- آفرینش
۷۸۵	۴- ذریگری
۷۸۷	۵- علیّت
۷۹۱	۶- تقدیر و اختیار
۷۹۸	نتیجه
۷۹۹	یادداشت کتابشناختی
۸۰۴	کتابنامه
۸۲۳	فهرست ارجاعات